

УДК 354.53

Ковригіна Валентина Євгенівна –
здобувач кафедри адміністративного
права і процесу Національної
академії внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Здійснено ґрунтовний аналіз становлення права на охорону здоров'я, досліджено сутність детермінанти «право на охорону здоров'я» та визначено її складові.

Ключові слова: право; права людини; здоров'я; охорона здоров'я; медична допомога; психологічний стан; фізіологічний стан; організм людини.

В Україні проблема забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а серед них і права на екстрену медичну допомогу, набуває особливого значення. Її сутність полягає як у наявності певних складнощів щодо реалізації деяких закріплених у нормативно-правових актах прав і свобод, так і в недостатньому рівні їх захищеності. Система забезпечення прав і свобод в сучасній Україні нині перебуває на стадії розроблення, а реалізація та захист прав і свобод, на жаль, донині залишаються на низькому рівні [1].

Метою статті є здійснення ґрунтовного дослідження сутності детермінанти «право на охорону здоров'я» в Україні. Означену проблематику досліджували такі науковці, як В. Б. Авер'янов, А. А. Гудима, Ю. М. Когунь, Д. В. Козак, В. К. Колпаков, Л. О. Красавчикова, О. М. Креховська-Лепявко, О. В. Кузьменко, Б. А. Локай, М. С. Малєїн, М. М. Малєїна, В. Л. Попов, Н. П. Попова, О. О. Пунда, З. В. Ромовська, А. М. Савицька, І. Я. Сенюта, О. Г. Стрельченко, А. В. Тихомиров, Є. О. Харитонов, К. Б. Ярошенко та ін.

Доцільно зазначити, що всі права людини є універсальними, неподільними, взаємопов'язаними та

взаємозалежними, а отже держава повинна ставитися до їх захисту за принципом справедливості та рівності, відповідально та уважно. Право на екстрену медичну допомогу є невід'ємним компонентом переліку прав людини.

Поняття, зміст і гарантії реалізації права на екстрену медичну допомогу в Україні залишаються на цей час недостатньо дослідженими та потребують подальших наукових розробок щодо визначення і виокремлення ознак названого права. Для з'ясування сутності права на екстрену медичну допомогу, на наш погляд, слід розглянути поняття «право людини», «право на охорону здоров'я» та «право на медичну допомогу» загалом.

Розглянемо першу в зазначеному термінологічному ланцюжку детермінанту, а саме «права людини». Варто відзначити, що права та свободи людини й громадянина є однією з одвічних проблем розвитку людства. Ці питання були ключовими впродовж багатьох тисячоліть і залишаються в авангарді проблем, що хвилюють сучасних дослідників. Важливість та актуальність питань щодо феномену прав людини доводити не потрібно [2, с. 7], оскільки права людини – це невід'ємне, невідчужуване досягнення людської цивілізації [3, с. 59], складне багатомірне явище, що має еволюційний характер [4]. Їх генезис, соціальні витоки, призначення – одна з одвічних проблем соціально-культурного розвитку людства, яку не здолали тисячоліття і котра незмінно перебуває в центрі уваги політичної, правової, етичної, філософської та релігійної думки [5, с. 218].

В. М. Корельський та В. Д. Перевалов права людини трактують як природні можливості індивіда, що забезпечують його життя, людську гідність і свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя.

Права людини мають природну сутність і постають невід'ємними від індивіда, вони є позатериторіальними й позанаціональними, існують незалежно від закріплення в законодавчих актах держави, є об'єктом міжнародно-правового регулювання та захисту [6, с. 105].

С. П. Рабінович визначає, що права людини – це вимоги встановленого, універсального, справедливого суспільного

порядку, що випливають з її трансцендентної гідності, відображаються в моральній свідомості людини, спрямовані на її вільний інтегральний розвиток та вдосконалення в межах спільного блага, зумовлюються як загальноантропними, так і соціокультурно-історичними факторами й потребують державно-юридичного забезпечення [7, с. 170].

У. В. Рамазанова пропонує розуміти поняття «права людини» в широкому та вузькому сенсі: у широкому розумінні «право людини» – це комплекс прав, свобод та охоронюваних законом інтересів людини й громадянина, що зумовлені задоволенням людиною або громадянином своїх потреб та надають особі статусу суб'єкта адміністративних правовідносин. У вузькому змісті «право людини» – це суб'єктивне право, що виникає з огляду на реалізацію людиною або громадянином свого адміністративно-правового статусу.

Водночас у Тлумачному словнику російської мови права людини визначено як забезпечені законом можливості мати, користуватися й розпоряджатися соціальними благами й цінностями, користуватися основними свободами у встановлених законом межах [8, с. 354].

На нашу думку, «права людини» – це сукупність можливостей і природних інтересів, які закріплені та охоронювані державою, виникають з метою забезпечення життєдіяльності та задоволення людиною своїх потреб, у основі яких людська гідність і свобода діяльності в різних сферах суспільного життя.

Наступним терміном, який потребує з'ясування, є «право на охорону здоров'я». Варто звернути увагу на неоднозначність окремих аспектів питання проголошення права, що передбачає одну з найвищих соціальних цінностей – здоров'я. У літературі наукового спрямування висвітлено різні підходи до визначення (формулювання) права людини, покликаного забезпечувати це благо (цінність). Проаналізуємо більш детально міжнародно-правові акти та наукову літературу щодо змісту аналізованого права. З одного боку, вживається терміносполучення «право на здоров'я»; з іншого, – «право на охорону здоров'я». Аналіз доступних автору міжнародно-правових актів дозволив виявити

різноманітні дефініції розглядуваного права, як-от: право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я (ч. 1 ст. 25 Загальної декларації прав людини); право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я (ч. 1 ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права); право на охорону здоров'я (п. «е» ч. 4 ст. 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації); право на охорону здоров'я (ст. 11 Європейської соціальної хартії); право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я і засобами лікування хвороб та відновлення здоров'я (ч. 1 ст. 24 Конвенції про права дитини); право на охорону власного здоров'я в тій мірі, у якій це дозволяють засоби профілактики, що існують, і лікування хвороб, щоб мати можливість досягти найвищого для себе рівня здоров'я (п. 1.6 ч. 1 Декларації про політику у сфері дотримання прав пацієнта у Європі). У жодному з наведених актів терміносполучення «право на здоров'я» безпосередньо не вжито.

Водночас дослідження наукової літератури виявляє плюралізм позначення цього права. Тож, на думку З. С. Гладуна, М. Н. Малєїної, Р. О. Стефанчука, А. М. Зелінського та ін., одним із природних прав людини є право на здоров'я, інші автори (В. І. Акопов, Є. Маслов, А. Н. Савицька, А. А. Юнусов та ін.) дотримуються позиції, що людина має природне право на охорону здоров'я.

У наукових джерелах також можна виявити використання авторами (а саме А. А. Глашевим [9, с. 13–15], А. В. Тихомировим [10, с. 46–48]) обох термінів.

На нашу думку, здоров'я є природним благом, елементом антропної природи людини, яким її наділено від народження. Тобто, з одного боку, стан здоров'я залежить від закладених природою характеристик людини; а з іншого, – формується під впливом соціальних факторів, спадкових, природних чинників та економічних і політичних умов у державі.

Зрештою, коли йдеться про природне право на здоров'я, яким від народження повинні бути наділені всі, одразу спадає на

думку такий аргумент, як вроджені патології (внутрішніх органів, опорно-рухового апарату тощо), аномалії, інфіковані новонароджені (ВІЛ, вірусний гепатит), спадкові вроджені хвороби (хвороба Дауна, гемофілія, муковісцидоз). У цьому разі немає підстав стверджувати, що такі особи мають природне право на здоров'я, яким однаковою мірою наділені всі від моменту народження. А рівність і загальність, як відомо, є одними з неодмінних засад сучасної концепції прав людини (А. І. Азаров, Л. І. Глухарьова, С. П. Добрянський, П. М. Рабінович). Відтак, у цьому аспекті не всі люди характеризуються рівністю в сенсі наділення таким благом, як здоров'я.

Іншим аспектом розглядуваного права є обов'язок уповноваженого суб'єкта забезпечувати це право кожному. Але, на жаль, стан здоров'я не може уповні залежати ні від самої людини, ні від носіїв обов'язку. Зважаючи на структуру цього суб'єктивного юридичного права, можемо стверджувати, що ані власними діями, ані діями інших це право не може бути задоволено, оскільки ні власні активні дії людини, ні дії інших суб'єктів не можуть вплинути на стан здоров'я. Складно також уявити ситуацію, щоб звертатись до держави по захист здоров'я, примусове забезпечення права на здоров'я, оскільки задовольнити це держава не зможе. Коли людина має право на охорону здоров'я, то йдеться про її можливість самій вчиняти певні активні дії (профілактичні огляди, щеплення тощо), вимагати визначених дій від інших суб'єктів (належного надання медичної допомоги в закладах охорони здоров'я, проведення громадської експертизи у сфері охорони здоров'я, звернення по захист до професійних медичних організацій тощо), спрямованих на задоволення цього права, а також вимагати від держави забезпечення свого права (відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної неналежним наданням медичної допомоги, оскарження неправомірних дій, рішень і бездіяльності посадових та службових осіб органів управління охороною здоров'я і закладів охорони здоров'я тощо). Таким чином, виконаний аналіз на предмет визначення адекватності

термінологічного позначення права, покликаного забезпечувати таке благо людини, як здоров'я, дозволяє обґрунтувати існування права людини на охорону здоров'я як такого.

На нашу думку, може йтися про природне право на охорону здоров'я та обов'язок усіх громадян охороняти здоров'я як одне з найцінніших благ людини. Відтак, держава на законодавчому (зокрема конституційному) рівні визначає це життєво необхідне благо й повинна закріпити належні правові механізми для реалізації, охорони й захисту права людини на охорону здоров'я. Отже, вважаємо, що коректно ставити питання про поняття «право на охорону здоров'я».

Причому, як на нас, детермінанту «право на охорону здоров'я» варто вважати рівноцінною поняттю «право на здоров'я». Таким чином, поняття «право на здоров'я» і «право на охорону здоров'я» мають аналогічний сенс, є синонімами і не містять жодних протиріч. Тому ці терміни можуть використовуватися як рівноцінні. Консенсус у розумінні й тлумаченні цього права є однією з умов забезпечення його реалізації.

Варто зазначити, що сучасна законодавча система не містить категорії «право на охорону здоров'я», обмежуючись поняттям «охорона здоров'я».

Отож, право на охорону здоров'я – це природне і невід'ємне право кожного громадянина. Його визнали навіть ті країни, у конституціях яких воно не набуло закріплення. На цей час право на охорону здоров'я є складовою національного права практично всіх європейських країн [11].

Тож, право громадян на охорону здоров'я конкретно визначено в конституціях Польщі, Словенії, Румунії, Естонії, Сербії. На міжнародному рівні право на охорону здоров'я гарантовано «Загальною декларацією прав людини», прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.

І. Я. Сенюта вважає право на охорону здоров'я загальносоціальним (природним) правом, що виявляється як можливість людини використовувати всі соціальні, передусім державні, засоби, спрямовані на збереження, зміцнення,

розвиток та (в разі порушення) відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану її організму.

Л. О. Красавчикова визначає право на охорону здоров'я як систему закріплених державою регулятивних та охоронних адміністративно-правових норм, якими регульовано відносини з приводу особистого немайнового блага – здоров'я громадянина (фізичної особи).

М. М. Малєїна формулює розглядуване право як таке, позитивний зміст якого складається з правоздатностей володіння, розпорядження власним здоров'ям та його використанням.

О. О. Пунда тлумачить право на охорону здоров'я як систему правових норм, якими регульовано відносини з приводу збереження, підтримання та зміцнення здоров'я. Зазначене право спрямоване на забезпечення, збереження і розвиток фізіологічного та психологічного стану організму за оптимальної соціальної активності людини та відсутності стану захворювання й за якнайбільшої біологічно можливої індивідуальної тривалості якісного життя [12, с. 82].

Право на охорону здоров'я – це забезпечувальне право, реалізація якого спрямована на недопущення погіршення стану здоров'я особи [12, с. 82].

Основними елементами права на охорону здоров'я є право на використання допустимих засобів забезпечення здоров'я (індивідуальних або за допомогою спеціально уповноважених організацій) [12, с. 83].

Водночас О. О. Пунда вважає, що до змісту права на охорону здоров'я можна віднести право на допомогу в разі «особливих потреб» (стан вагітності тощо) [12, с. 83].

Складовими права громадян України на охорону здоров'я національне законодавство передбачає: життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, що є необхідним для підтримання здоров'я; безпечне для життя і здоров'я довкілля; безпечні й здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та закладу охорони здоров'я; достовірну та

своєчасну інформацію про стан свого здоров'я населення, включаючи наявні й можливі фактори ризику та їх ступінь; правовий захист від незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди тощо (ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я). Такими самими правами користуються в Україні іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають на її території, якщо інше не передбачено міжнародними договорами чи законодавством України (ст. 11 зазначених Основ).

Отже, можна виділити два складники поняття права на охорону здоров'я: охорона здоров'я та медична допомога. На нашу думку, вони не рівнозначні, а співвідносяться як загальне й похідне. Причому загальним є право на охорону здоров'я, а похідним – право на медичну допомогу.

За наведеним слід відзначити, що **право на охорону здоров'я** – це система закріплених та охоронюваних державою адміністративно-правових норм, якими врегульовано відносини щодо споживання природного блага – здоров'я, спрямованих на самостійне або за допомогою інших осіб збереження, зміцнення, розвиток та (в разі порушення) відновлення максимально досяжного рівня фізичного та психологічного стану організму людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституційні права молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law-union-education.com.ua/rights/constitution/>. – Назва з екрана.
2. Глухарева Л. И. Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование) / Л. И. Глухарева. – М. : Юрист, 2003. – 304 с.
3. Рожнов В. И. Проблемы глобализации и права человека / В. И. Рожнов // Права человека: история и современность : материалы межвуз. науч.-практ. конф., посвящ.

54-й годовщине со дня принятия Всеобщ. декларации прав человека. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 59–60.

4. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. І. Наливайко. – Київ, 2002. – 18 с.

5. Проблемы общей теории права и государства : учеб. [для вузов] / под общ. ред. чл.-кор. РАН, д-ра юрид. наук, проф. В. С. Нерсисянца. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – 832 с.

6. Теория государства и права : учеб. [для вузов] / под ред. проф. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : НОРМА, 2002. – 540 с.

7. Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці неотомізму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Рабінович Сергій Петрович. – Львів, 2002. – 220 с.

8. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Рус. яз., 1983. –.

Т. 2. – 1983. – 736 с.

9. Глашев А. А. Медицинское право : практ. рук-во [для юристов и медиков] / А. А. Глашев. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 208 с.

10. Тихомиров А. В. Организационные начала публичного регулирования рынка медицинских услуг / А. В. Тихомиров. – М. : Статут, 2001. – 256 с.

11. Пилигрим А. С. Право человека на охрану здоровья и его законодательное обеспечение в Украине [Электронный ресурс] / А. С. Пилигрим, А. С. Павлова. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/7_NMIV_2010/Pravo/60147.doc.htm. – Загл. с экрана.

12. Пунда О. О. Поняття та зміст права на здоров'я [Електронний ресурс] / О. О. Пунда // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. Серія : Цивільне право і процес. – С. 79–84. – Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/visnyk/558.pdf>. – Назва з екрана.